MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANI RIVOJLANTIRISHDA SEL YONDASHUVINING AHAMIYATI

M.R.Isxakova

Maktabgacha ta’lim tashkilotlari direktor va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi dotsenti, p.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda SEL (Social-Emotional Learning — ijtimoiy-emotsional rivojlanish) yondashuvining pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda SEL yondashuvining bolalarning emotsional farovonligi, ijtimoiy moslashuvi, xulq-atvori va ta’limiy faoliyatiga ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida SEL yondashuvini qo‘llashning samarali jihatlari, pedagogik imkoniyatlari hamda bolaning har tomonlama rivojlanishidagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: SEL, ijtimoiy-emotsional rivojlanish, maktabgacha ta’lim, emotsional farovonlik, ijtimoiy moslashuv, empatiya, pedagogik yondashuv, bolalar rivojlanishi, kommunikativ kompetensiya.

Аннотация: В данной статье раскрывается педагогическое значение подхода SEL (Social-Emotional Learning — социально-эмоциональное развитие) в развитии детей дошкольного возраста. В исследовании анализируется влияние SEL-подхода на эмоциональное благополучие, социальную адаптацию, поведение и образовательную деятельность детей. Также освещаются эффективные аспекты применения SEL-подхода в дошкольных образовательных организациях, его педагогические возможности и роль во всестороннем развитии ребёнка.

Ключевые слова: SEL, социально-эмоциональное развитие, дошкольное образование, эмоциональное благополучие, социальная адаптация, эмпатия, педагогический подход, развитие детей, коммуникативная компетенция.

Abstract: This article highlights the pedagogical significance of the SEL (Social-Emotional Learning) approach in the development of preschool children. The study analyzes the impact of the SEL approach on children’s emotional well-being, social adaptation, behavior, and educational activity. In addition, the article reveals the effective aspects of implementing the SEL approach in preschool educational institutions, its pedagogical opportunities, and its role in the comprehensive development of the child.

Keywords: SEL, social-emotional learning, preschool education, emotional well-being, social adaptation, empathy, pedagogical approach, child development, communicative competence.

Kirish (Introduction)

Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida bolaning rivojlanishi faqat akademik bilimlarni egallashi bilan emas, balki uning ijtimoiy va emotsional jihatdan barkamol shaxs sifatida shakllanishi bilan ham belgilanadi. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida rivojlanishida muhim bosqich hisoblanib, bu davrda emotsional barqarorlik, kommunikativ koʻnikmalar, oʻzini boshqarish va ijtimoiy moslashuv kabi sifatlar shakllanadi.

Bugungi kunda xalqaro pedagogik tajribada keng qoʻllanilayotgan SEL (Social-Emotional Learning) yondashuvi aynan shu ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv bolalarning oʻz his-tuygʻularini anglash, boshqarish, boshqalar bilan samarali muloqot qilish hamda ijtimoiy vaziyatlarda toʻgʻri qaror qabul qilish koʻnikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida SEL yondashuvini qoʻllash bolalarning psixologik salomatligini mustahkamlash, sogʻlom ijtimoiy muhit yaratish va ta’lim samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli mazkur tadqiqotning asosiy мақсади — maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirishda SEL yondashuvining pedagogik ahamiyatini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda pedagogik kuzatish, ilmiy-nazariy tahlil, qiyosiy tahlil hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. SEL yondashuviga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar oʻrganildi. Maktabgacha ta’lim jarayonida bolalarning emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida quyidagi yoʻnalishlar asosiy mezon sifatida belgilandi:

bolalarning emotsional rivojlanishi;

ijtimoiy moslashuv koʻnikmalari;

xulq-atvorni boshqarish;

ta’lim jarayonidagi faollik va motivatsiya.

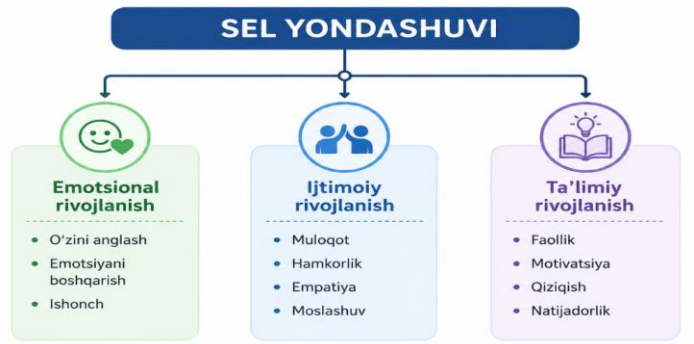
Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, SEL yondashuvi maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishida muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

1. Emotsional rivojlanishga ta’siri

SEL yondashuvi orqali bolalar oʻz his-tuygʻularini tanish, nomlash va boshqarishni oʻrganadi. Bu esa bolaning emotsional barqarorligini ta’minlaydi hamda stress va nizoli vaziyatlarni yengilroq qabul qilishiga yordam beradi.

1-rasm. SEL yondashuvining bolaning rivojlanishiga ta'siri

2. Ijtimoiy rivojlanishga ta'siri

SEL yondashuvi bolalarda hamkorlik, empatiya va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, SEL elementlari qo'llanilgan guruhlarda bolalar o'rtasidagi nizolar kamaygan va o'zaro hurmat muhiti kuchaygan.

Yo'nalish	SEL yondashuvining ahamiyati
Emotsional rivojlanish	O'z his-tuyg'ularini anglash va boshqarish
Ijtimoiy rivojlanish	Muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish
Xulq-atvor	Nizolarni kamaytirish va ijobiy xulqni shakllantirish
Ta'limiy jarayon	O'rganishga bo'lgan qiziqishni oshirish
Psixologik muhit	Guruhda sog'lom emotsional muhit yaratish

1-jadval. SEL yondashuvining maktabgacha ta'lim tizimidagi ahamiyati

3. Xulq-atvor va ta'limiy faoliyatga таъсири

SEL yondashuvi bolalarning o'z xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqarishiga yordam beradi. Emotsiyalarni anglay olgan bola agressivlik va impulsivlikni kamaytirishga harakat qiladi. Bu esa pedagogik jarayon samaradorligini oshiradi.

SEL kompetensiyalari bolaning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida muhim o'rin tutadi hamda uning shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Ushbu kompetensiyalar, avvalo, bolaning o'zini anglash qobiliyatini rivojlantiradi.

Bola o'z his-tuyg'ularini, ehtiyojlarini va ichki kechinmalarini tushunishni o'rganadi. Shuningdek, o'zini boshqarish kompetensiyasi orqali emotsiyalarni nazorat qilish, sabr-toqatli bo'lish va xatti-harakatlarni ongli boshqarish ko'nikmalari shakllanadi.

Ijtimoiy anglash kompetensiyasi bolada boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish, empatiya bildirish va atrofdagilarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lishni rivojlantiradi.

Munosabat o'rnatish kompetensiyasi esa tengdoshlar va kattalar bilan samarali muloqot qilish, hamkorlikda ishlash va nizolarni tinch yo'l bilan hal etishga yordam beradi.

Mas’uliyatli qaror qabul qilish kompetensiyasi orqali bola turli vaziyatlarda oqilona va to‘g‘ri tanlov qilishni o‘rganadi.

Mazkur kompetensiyalar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, bolaning emotsional farovonligi va ijtimoiy moslashuvini ta’minlaydi. SEL kompetensiyalarining rivojlanishi bolada o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi hamda ta’lim jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi. Natijada bola sog‘lom muloqotga kirisha oladigan, mas’uliyatli va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanadi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari xalqaro pedagogik tadqiqotlar bilan hamohang ekanligini ko‘rsatdi. Xususan, SEL yondashuvi bolalarning nafaqat emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga, balki akademik muvaffaqiyatiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida SEL yondashuvini samarali tashkil etish uchun:

- pedagoglarning SEL kompetensiyalarini rivojlantirish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish;
- emotsional xavfsiz muhit yaratish;
- o‘yin va interfaol metodlardan foydalanish muhim hisoblanadi.

SEL asosida tashkil etilgan pedagogik faoliyat bolalarda empatiya, bag‘rikenglik, mas’uliyat va hamkorlik kabi insoniy fazilatlarni shakllantiradi. Bu esa kelajakda ijtimoiy faol va ma’naviy yetuk shaxslarni tarbiyalashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risidagi Qonuni 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi– T.:2022

3. Denham S. Emotional Development in Early Childhood. — New York: Guilford Press, 2018.

4. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence. New York: Bantam Books.

5. Ishmuxamedov R. Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar. — Toshkent, 2021.

6. Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). (2020). CASEL Framework. www.casel.org

7. Isxakova M.R. “Maktabgacha yoshdagi bolani rivojlantirishda sel yondashuvi” o‘quv modulidan o‘quv-uslubiy majmua. Toshkent, 2026